

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBATSELA 2012

MEPUTSO: 80

NAKO: 2 diiri

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 10.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO tše THARO, e lego ya A, ya B le ya C.

KAROLO YA A: Tekatlhaloganyo (30)

KAROLO YA B: Kakaretšo (10)

KAROLO YA C: Thutapolelo le Tšhomišopolelo (40)

2. Badišiša ditaelo ka šedi.
3. Araba dipotšišo ka MOKA.
4. Karolo YE NNGWE le YE NNGWE e ngwalwe letlakaleng la yona.
5. Thalela mošomo wa gago ka morago ga karolo YE NNGWE le YE NNGWE.
6. Tatelano ya dikarabo e swane le ya dipotšišo.
7. Tshela mothaladi ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.
8. Ngwala ka bothakga ka mongwalo wo o bonalago.
9. Ela hloko mopeleto le tlhamego ya mafoko.
10. Nako yeo e akanywago ge go arabja lephephe le e ka ba ka tsela ye:

KAROLO YA A: Metsotso ye e ka bago ye 40.

KAROLO YA B: Metsotso ye e ka bago ye 55.

KAROLO YA C: Metsotso ye e ka bago ye 55.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTŠIŠO 1**

1.1 Badišiša temana ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka yona.

Intasteri ya Afrika-Borwa ya ditaxi (SANTACO) e hloma lekala la yona la difofane, ka maikemišetšo a go tliša lebelo la go sepela lefaufaung go batho. Borametlae ba re ka tirelo ye o ka nametša se sengwe le se sengwe, le pudi o ka e nametša.

Gore tirelo ye ya difofane e atlege, SANTACO e swanetše go phumola kgopolo yeo batho ba nago le yona mabapi le ditaxi. Batho ba bona boraditaxi bjalo ka batho ba go rata dintwa, bao ba sa obamelego melao ya tsela ebile ba bona ditaxi bjalo ka dinamelwa tšeo di sa ronwego ke go wela dikotsing ka ge beng ba tšona ba sa di hlokomele.

Ge motho a bolela ka taxi Afrika-Borwa, o bolela ka bene ya madulo a 15 yeo e emago go gongwe le go gongwe nakong ye nngwe le ye nngwe go nametša batho. Ditaxi di thomile go ba gona nakong ya kgethologanyo ka ge Bathobaso bao ba bego ba šoma Sekgoweng ba be ba hloka dinamelwa tša bohle. Ditaxi di laolwa ke maloko a setšhaba le lehono. Yo a nyakago go namela taxi o ema thoko ga mmila ke moka a laetša ka dika tša letsogo fao a yago.

Bjale lekala la ditaxi le tšea legato la kगतelopele ka go fofela lefaufaung, ge le fofa bjalo le fofa le tumo ya lona. 'Ke bona batho ba kgokološa mahlo ka makalo ge le nagana ka baotledi ba ditaxi,' gwa bolela Nkululeko Buthelezi ge a eme boraditaba ka lentšu. 'Nka le kgonthišišetša gore ga go na le mootledi o tee wa ditaxi yoo a ilego go otlela difofane tše tša rena. Difofane tša SANTACO di thomile go šoma ka la 16 Lewedi 2011, tšona di tla thoma go fofa gare ga maemafofane a Lanseria le Bisho. Tsela ye ya difofane e tla kgontšha batho go tšea maeto a kgwebo le go thuša bao ba nyakago go tsenela meletlo ye bjalo ka mahu le mekete.

Mopresitente wa SANTACO, Jabulani Mthembu o hlaloša gore ka ditefelo tša tlase, difofane di tla buša seriti sa batho bao maetomagolo a bona e bego e le fela go bogela difofane di fofa godimo ga ditlhaka tša dintlo tša bona. Ka difofane tše, batho ba ka nametša se sengwe le se sengwe seo ba ratago go se nametša. Dithekethe di tla rekišwa direnkeng tša ditaxi. Ka ge Afrika-Borwa go tletše borametlae, ba bangwe ba boletše gore ge mootledi wa sefofane a ka lemoga a le lefaufaung gore tšhelete ya banamedi e a hlaelela gona sefofane se tla gomela morago, le gore banamedi ba tla šomiša polelommele go laetša fao ba yago.

Metlae a e beelwe thoko, ye ke kgato ya maleba yeo e tšerwego ke SANTACO ka ge e le taetšo ya tokologo ya ekonomi le leago.

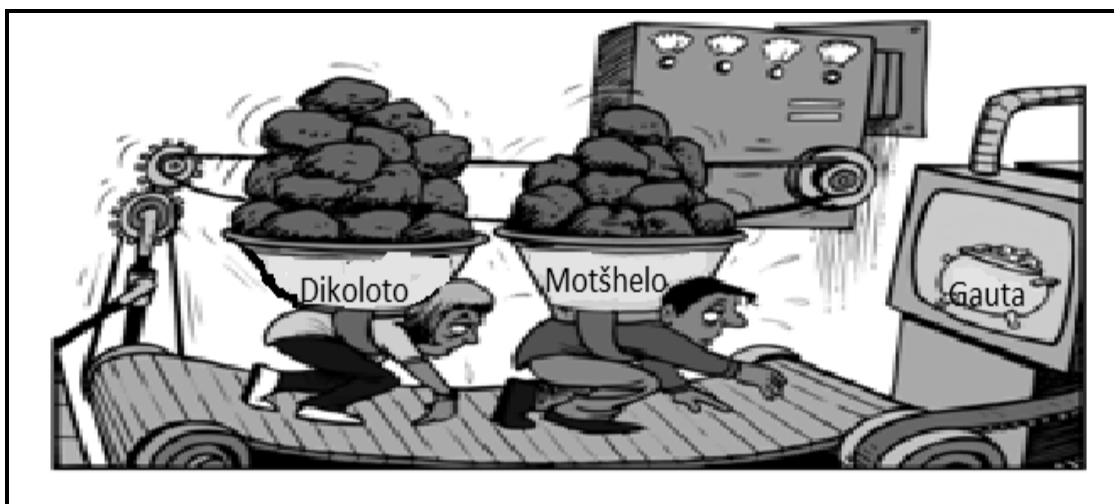
[E nolofadišwe go tšwa go *Sunday Times*, 10 Dibatsela 2011]

1.1.1 Ke eng seo se hlongwago ke SANTACO go tšwa temaneng ya mathomo?

(1)

- 1.1.2 Hlaloša ka fao ditaxi di lebelegago ka gona. (1)
- 1.1.3 Ke dilo dife tšeo di dirago gore batho ba se rate baotledi ba ditaxi go tšwa temaneng ya bobedi? (2)
- 1.1.4 Na tirelo ya difofane e tla thuša setšhaba bjang? (2)
- 1.1.5 Ke batho bafe bao ba tlogo šomiša difofane tše? (2)
- 1.1.6 Laetša phapano magareng ga lekala la ditaxi tša mebileng le leo le lego lefaufang. (2)
- 1.1.7 Ke ka lebaka la eng batho ba tšwela pele go thekga tšhomišo ya ditaxi le ge di se tša bolokega? (2)
- 1.1.8 Metlae yeo e filwego e re utollela eng mabapi le baotledi ba ditaxi? (2)
- 1.1.9 Na ke eng seo se gapeletšago boraditaxi go otlela bošaedi? (2)
- 1.1.10 Ke ka lebaka la eng go thwe tlholego ya lekala la difofane tše ke taetšo ya tokologo ya ekonomi? (2)
- 1.1.11 Ke eng seo **SANTACO** e ka se dirago go buša seriti sa baotledi ba ditaxi? (2)

- 1.2 Lebeledišiša seswantšho se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka sona.

[Nova development]

- 1.2.1 Go ya ka seswantšho se, ke eng seo e lego tlhobaboroko bathong? (2)
- 1.2.2 Laetša phapano magareng ga motho yo a nago le dikoloto le yoo a se nago le dikoloto. (2)

- 1.2.3 Na pitša ya gauta e emela eng? (2)
- 1.2.4 Ke ka lebaka la eng batho ba mo seswantšhong ba sa sepele ka go otlologa? (2)
- 1.2.5 Na batho ba ka dira eng go efoga dikoloto? (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO 2**

O nyaka go bega tshwarompe ya Tlaišego go Badirelaleago.

Bala temana ye e latelago gomme o ngwale **dintlha tše šupa tše o lemogilego tshwarompe ya Tlaišego ka tšona.**

DITAELO

1. Ngwala dintlha tše šupa mafokong ao a feletšego ka mantšu ao a sa fetego a 70.
2. Nomora mafoko a gago go tloga go 1 go fihla go 7.
3. Ngwala ntlha e tee lefokong le tee.
4. Šomiša mantšu a gago ka mo go kgonagalago.
5. Ngwala palomoka ya mantšu ao o a šomišitšego ka mašakaneng mafelelong a kakaretšo ya gago.

LEMOGA DIKA TŠA TLAISO

Bophelo bo na le makatika a bjona. Tlaišego o dula le rakgadiagwe yo a sa mo swarego gabotse. Barutiši ba mmone ka go se sa šoma gabotse dithutong, ge ba nyakišiša ba hwetša gore o hlorišwa ke rakgadiagwe, yo le yena go kwalago gore o godišitšwe ka tlaišo ya mohuta wo. O dula a lapile ka gona ga a kgone le go araba dipotšišo ka phapošing. Ka mehla ge o mo lebelela o tla hwetša a potuma. Go itšhupa a sa robale a gapeletšwa go dira mešomo ya ka ntlong go fihla bošego. Barutiši ba dirile gabotse go utolla sephiri se. Tlaišego o dula a le bodutwana a le noši. Ge o ka bolela ka lentšu la segalo sa godimo o tšhoga mo nkego o nyaka go mmetha. Badirelaleago ba swanetše go dira se sengwe ka rakgadi'a Tlaišego gobane se ke go bolaya ngwana a phela. Nako ye nngwe o lwela le dilo tše dinnyane tše motho yo mongwe a sa bonego di tshwenya le gannyane. Bophelo bjo Tlaišego a bo phelago ke bja masetlapelo ruri. O ka re batswadi ba ka hlokomela gore bana ba bona ba phela ba bolokegile ka diatleng tša meloko ya maikarabelo. Bokamoso bja ngwana bo ka senywa ke maitshwaro a mohuta wo bophelong bja gagwe ka moka. Letšatši le lengwe o tla mmona ka go apara diaparo tša mašošo gore Tlaišego o swerwe makgwakgwa. Ge o re o bolela le yena o ba bogale bja tau.

[Boitlhamelo]

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO**POTŠIŠO 3**

Lebeledišiša papatšo ye gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

O TLA IKWA O LE MOTHOMOTHO KA SENKGIŠABOSE SE!

Ipshine le bagwera ba gago o tseba gore o nkg a bose.
Fothela gatee ka letšatši o nkg e segoši mosegare ka moka.

Kolobe ya mašalamorago...!

[E amantšwe go tšwa go papatšo ya *Clinique*]

- 3.1 Ke eng seo se bapatswago mo papatšong ye? (1)
- 3.2 Feleletša seema se ka go kgetha karabo ya maleba:
Kolobe ya mašalamorago ...
- (a) e pharoga noka.
(b) dimpša di a e bona.
(c) mampša re lapa melala. (1)
- 3.3 Ke ntlha efe ye bohlokwa ye mokwalakwatši a e tlogetšego papatšong? (2)
- 3.4 Na mokwalakwatši o dirišitše polelo efe go jabetša bareki? (2)
- 3.5 Ke ka lebaka la eng mantšu a mathomo a ngwadilwe ka fonte ye kgolo? (2)
- 3.6 Ke khuetšo efe ye e tlišwago ke **leswao la pelo** mo papatšong? (2)
- [10]**

POTŠIŠO 4

Lebeledišiša khathuni ye le mantšu a yona gomme o arabe dipotšišo tša go latela.

A

1. Lerumo le ke la ge re tsoma. Monna ke go seleta lapa la gagwe. O hlwa a diša ebile a tsoma.

2. Mo gona di ka se phonyokge.

B

3. Ke nako ya go abelana dijo tša setšo. Dulang fase.

C

4. Dikgomo, dipudi le dinku ke lefa la setšhaba sa rena. Ka lona re a nyala, ra ja, ra ba ra apara.

D

5. Wena o dira eng o senya nako?

6. Ke nyaka gore setšo sa rena se tsebje ke bao ba sa tlogo.

E

7. Tliša pente ye ke go thuše, ke kwa o bolela tlišaologanyo.

8. Tlogela! Ga se mang le mang yo a ka pentaqo fa.

9. Tliša, ke mogologo!

10. Itšhoo! o a nkgobatša.

11. Ipshine ka se ...

[E nolofadišwe go tšwa go *Adventures of Themba and Bizza*]

- 4.1 Ke eng seo se laetšago gore batho ba ke balotasetšo? Efa dintlha tše pedi. (2)
- 4.2 Na batho ba mo khathuning ye ba laetša ba iphediša bjang? (1)

- 4.3 Ditiragalo tša seswantšho sa B di direga neng? Fahlela karabo ya gago. (1)
- 4.4 Hlaloša polelommele ya batho bao ba laeditšwego seswantšhong sa A. (1)
- 4.5 Polelo yeo e lego poduleng ya 9 e tšweletša ntlha efe ya phedišano gare ga batho bao ba swantšhitšwego? (2)
- 4.6 Lelahlelwa le 'itšhuu' le tšweletša maikutlo a mohuta mang? (2)
- 4.7 Na podula ya 11 e fapana le tše dingwe bjang? (1)
- [10]**

POTŠIŠO 5

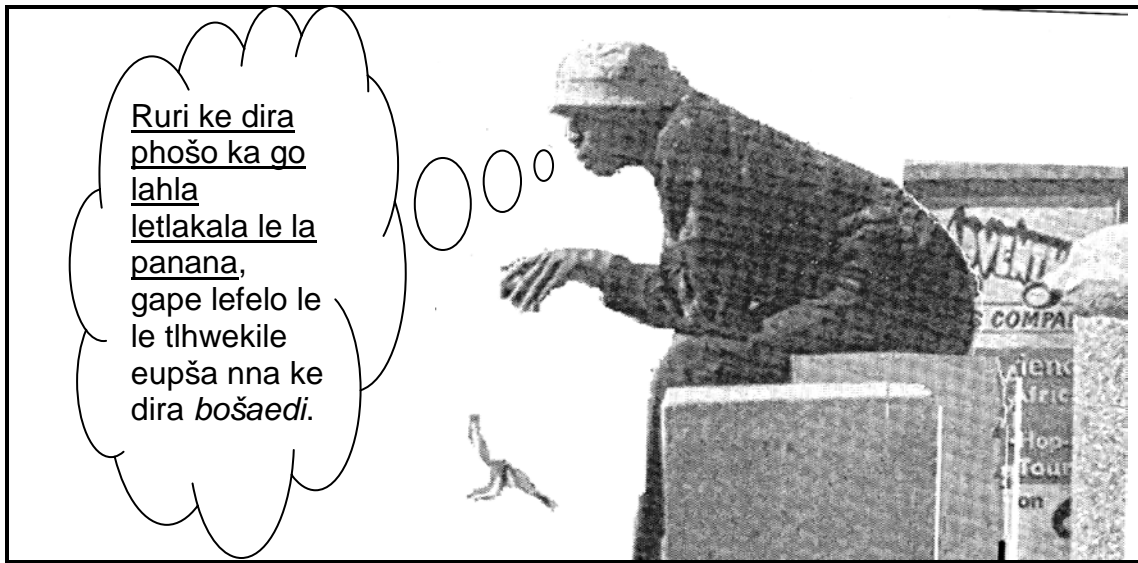
- 5.1 Bala temana ye gore o tle o kgone go araba dipotšišo tšeo di latelago.

Ke bon^e monna yo a thopilego sefoka maabane. Ge ba tsena ka holong, 1
yena le lapa la gagwe ba be ba apere gabotse kudu. O be o ka re ga ba gate 3
fase ge ba sepela. Bana bona ba be ba farafarile batswadi ba bona eke ke 3
kgoši le mohomagadi. Ba rile go dula fase, holo ya re kgwathi, tse! Leina la 5
gagwe le rile go bitšwa, mekgolokwane ya ba mekgolokwane. Ge a botšišwa 5
maikutlo o rile '*Ke thabile kudu, Modimo ga a fe ka letsogo*'. A realo a šuthela 7
pejana go amogela sefoka sa gagwe sa mmotoro wa diragadibonwe 7
le tšheke ya dikete tše tlhano. Mosadi wa gagwe yena o ile a lla sa mmawee!
e le ge a sa tshepe seo mahlo a gagwe a mmontšhago sona.

[Boitlhamelo]

- 5.1.1 Tsopola lehlathi la mokgwa temaneng ye. (1)
- 5.1.2 Ngwala maadingwa a mabedi go tšwa temaneng ye. (2)
- 5.1.3 'O be o ka re ga ba gate fase ge ba sepela'. Lefoko le le tšweletša sekapolelo sa:
- (a) Mothofatšo
(b) Tshwantšhišo
(c) Pheteletšo (1)
- 5.1.4 Ngwala leamanyi lefokong la mathomo o be o fe leina la lona. (2)
- 5.1.5 Laetša lefoko leo le tšwelelago ka kganetšo o be o le ngwale ka tumelo. (2)
- 5.1.6 Efa mohola wa lekopanyi leo le kotofaditšwego o be o le šomiše go lefokonolo go laetša kwešišo. (2)
- 5.1.7 Efa mehola ye e tšweletšwego ke meselana yeo e thaletšwego methalong ya 1 le 7. (2)
- 5.1.8 Na mošomo wa maswaodikga lefokong la go sekamišwa ke ofe? (2)

5.2 Lebelela seswantšho se le mantšu a sona gore o tle o kgone go araba dipotšišo tšeo di latelago:

[Inthanete]

- 5.2.1 Monna yo o itaetša a le maemong afe bophelong? (2)
- 5.2.2 Kgetha karabo ya maleba go tše di latelago: Seswantšho se se laetša:
- (a) bošaedi bja batho.
 - (b) matlakala a kgabiša tikologo.
 - (c) ga go phošo go lahla matlakala. (2)
- 5.2.3 Ke ka lebaka la eng monna yo a sa phošolle phošo yeo a e dirago? (2)

[20]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80